

Yaşlılık Dönemini Yaşayan Bireylerin Planlama Sürecine Dahil Edil(ebil)mesi Bağlamında “İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı”nın Değerlendirilmesi

Duygu ÇUKUR* - M. Burcu SILAYDIN**

Modernist doğrusal ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda, üretim ilişkileri içinde **etkin** konumda olan **erişkin bireyler** merkeze alınmakta ve yaşamın her alanında odak noktasını bu yaş döneminin talep ve gereksinimlerinin oluşturduğu araçlar geliştirilmektedir. Bu paralelde, kentsel mekan üretiminin de hedef kitlesini “erişkin bireyler” oluşturmakta; diğer yaş dönemlerinin talep ve gereksinimleri göz ardı edilmektedir.

Bu çerçevede, kent planlama eylem alanında kültürel mekan üretim sürecinde temsil edilmeyen yaş dönemlerinden biri de **yaşlılık**tır.

Planlama sürecinin ilk aşaması olan **veri toplama** aşamasında, planlamaya yön verecek veriler, **nüfus** geneli üzerinden elde edilmektedir ki, bu da **erişkin birey odaklı** kentsel mekan üretiminin önemli bir nedenidir. Diğer bir deyişle, nüfusun farklı yaş dönemlerine göre detaylandırılmış bilgileri, kent planlamanın bu yaş dönemlerine yönelik karar üretmesini olanaklı kılacak şekilde veri toplama aşamasında elde edil(e)memektedir. Dolayısıyla, **yaşlılık dönemini yaşayan bireylere** ait veriler ve bunların mekansal dağılımı, karar üretimi için bir altlık oluşturamamaktadır.

Kent planlamayı, erişkin bireyle sınırlandırılmış mevcut durumundan kurtararak, **her yaş dö-**

mindeki kentli için işlevsel kılmak (özne temelli bir planlama anlayışı), öncelikli olarak, diğer yaş dönemlerine ilişkin verilerin de toplanması ile olanaklıdır.

2005 yılında, yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin talep ve gereksinimlerini planlama sürecine dahil etme arayışına giden bir proje çalışması gerçekleştirilmiştir¹. Proje, barınma sorunu odaklı tanımlanmış ve çalışma alanı olarak İzmir’in 9 metropoliten ilçesi (Konak, Karşıyaka, Gazimir, Balçova, Güzelbahçe, Çiğli, Bornova, Buca, Narlıdere) seçilmiştir.

Amaca yönelik, **veri toplama** aşamasında, planlamaya yön verecek baz haritaları oluşturmak üzere:

- **niceliksel veriler** (*kent bütümünde ve mahalle sınırı duyarlılığında yaşlılık dönemini yaşayan nüfusun demografik dağılımı*) ve
- **niteliksel veriler** (*yaşlıların barınma sorunlarını temel alan sosyo-ekonomik bir analizin temel unsurları olan, yaşlıların ekonomik ve yalnız/ailesiyle birlikte yaşıyor olma durumlarının mahalle bazında dağılımı*),

ilgili kurum ve kuruluşlarda bulunmadığı için, öğrenciler tarafından, mahalle muhtarlıklarıyla² yaptıkları görüşmeler ve kendi mekansal izlenimleri sonucu üretilmiştir.

¹ 2005 yılı güz dönemi Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı kapsamındaki URD 501 Urban Design Project for Architects proje dersi. Proje Ekibi: Yönetenler: Prof.Dr.-Ing.Şenel ERGİN, Ar.Gör.M.Burcu SILAYDIN; Öğrenciler: Senem GEZCİ, Betül KOÇ, Deniz ÖZKELLE, Serap ÖZSU, Feriha ÖZTÜRK, Cumhur ULUSOY; Danışman: Sosyal Hizmet Uzmanı Güven GÜNGÖRMÜŞ.

² Proje süresinin kısıtlı zamanı nedeniyle 9 metropoliten ilçedeki tüm muhtarlıklarla görüşilememiştir.

*Ar.Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

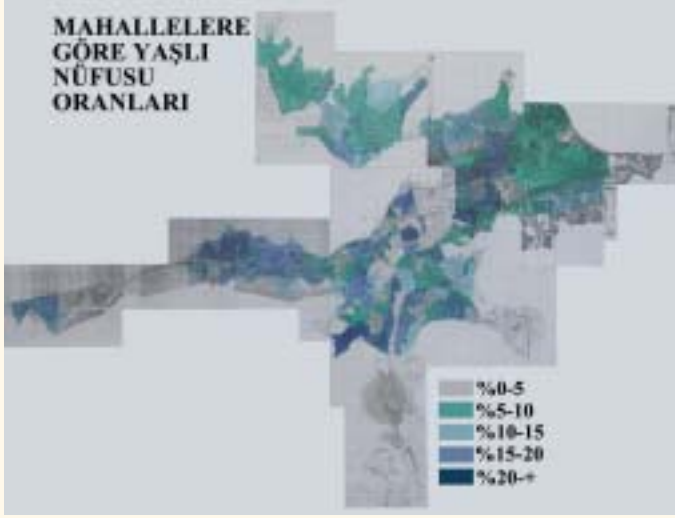
**Ar.Gör.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

PLANLAMA
2006/3

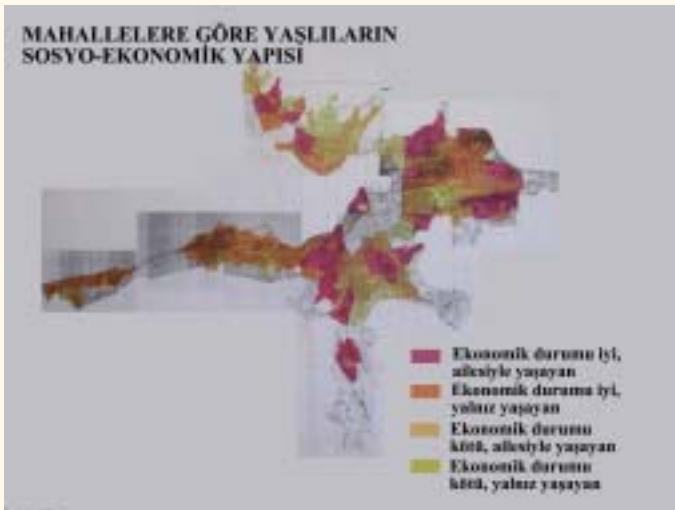
Sonuçta, yaşlıların barınma sorunlarının var olup/olmadığı, varsa yoğunluğu ve niteliğini gösteren **“mahalle bazında demografik kent haritası”** (bkz. Harita 1) ve **“mahalle bazında yaşlıların sosyo-ekonomik özelliklerini gösterir harita”** oluşturulmuştur (bkz. Harita 2).

Elde edilen haritalar ile planlama önerilerinde:

- *yaşlı nüfusun yoğunlaştığı alanlar saptanmış; böylelikle bu alanlarda, anılan nüfus grubunun talep ve gereksinimini karşılamaya yönelik/uygun kentsel-sosyal altyapı artırılmıştır;*

Harita 1. İzmir - 9 Metropolen İlçe - Mahallelere Göre Yaşlı Nüfus Oranları

Harita 2. İzmir - 9 Metropolen İlçe - Mahallelere Göre Yaşlıların Sosyo-Ekonomik Yapısı

- *barınma sorununun olduğu alanlar saptanmış ve farklılaşan sorun biçimlerine göre çözüm önerileri üretilmiştir (örneğin, yalnız yaşayan ve ekonomik durumu kötü olan yaşlılar için, yaşlı konutlarının; yalnız yaşayan ama ekonomik durumu iyi olanlar için destek hizmetlerinin geliştirilmesi önerilmiştir);*
- *yaşlı birey için uygun yaşam ortamını sağlayan alanlar saptanmış; bu potansiyelin kullanılmasına yönelik kararlar üretilmiştir.*

İzmir'in 9 metropolen ilçesine ait yaşlı coğrafyasını gösteren haritalara dayalı planlama önerilerinin üretildiği bu proje ile, farklı yaş gruplarının temsil edilebilmesine yönelik bir yöntem yaşlı nüfus özelinde sunulmuş ve amaca yönelik veri toplama/analiz aşamasının önemine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda, aşağıda yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin planlama sürecinde temsil edilme durumuna ilişkin bir değerlendirme, **İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı (İKBNİP)** (2006)³ için yapılmaktadır.

1/25.000 ölçekli “İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı”nda, 5216 sayılı kanunla belirlenen yeni sınırlar içi ve yakın çevresinin (İzmir Kentsel Bölgesi=İKB) bütünsel bir yaklaşımla ele alınması, metropolen kent ve metropolen alan (kentsel bölge) arasındaki ilişkiler bağlamında mekansal gelişme süreçlerinin planlı müdahalelerle geliştirilmesi-yönlendirilmesi-denetlenmesi benimsenmiştir. Raporda, İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planının (2006) hazırlanma gerekçesi, yasal bir zorunluluğun ötesinde, İKB'nin sağlıklı biçimde gelişebilmesine olanak sağlayacak bir makro planın oluşturulması zorunluluğu (üst ölçekli bir politika planına duyulan ihtiyaç) olarak belirtilmektedir.

Raporda, ilgili kurumlardan elde edilen verilere dayalı analizler sonucu beş problem bileşeni tanımlanmıştır. Bunlardan konuyla ilişkili olan iki problem bileşeni aşağıda ele alınmıştır.

İKB'nin en önemli alt yöresi olan merkez kentte⁴ görülen yoğun yapılaşmayla bağlantılı olarak

³ 1/25 000 Ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı Raporu. İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar İşleri Daire Başkanlığı Plan Program Koordinasyon Şube Müdürlüğü. Temmuz 2006. İzmir.

⁴ Narlıdere, Balçova, Gazimemir, Konak, Buca, Bornova, Karşıyaka, Çiğli, Harmandalı, Ulukent, Koyundere, Asarlık, Menemen.

tanımlanan problem, merkez kentin “bir yerleşme sisteminden başarması beklenen **sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve hakçalık** ilkelerini karşılayamayacak derecede performansının düşmüş olmasıdır” (s.70). Bu doğrultuda, yığılmış merkez kentin performans kriterlerini karşılayabilir hale getirilmesi, planın çözmesi gereken bir problem bileşeni olarak ortaya konulmuştur. Ülkemizde yaşanan planlama pratiğinden çıkarılan bir sonuç, planlama faaliyetinde oluşan problemlerden biri olarak değerlendirilmiş ve hazırlanan planla bu problemin çözümüne yönelik yeni bir planlama faaliyeti tanımlanmıştır. Buna göre, planlama faaliyetinin yapılageldiği biçimiyle nihai bir ürün olarak planın elde edilmesiyle sonlandırılması, aksine önerceği program etapları ve proje paketleri ile sürekli olarak planlama faaliyetinin demokratik müzakere süreçlerine açık olacak şekilde sürdürülmesi anlayışı benimsenmiştir.

Kısaca rapora göre, “İKBNİP’nin temel problemi başta İzmir merkez kenti olmak üzere kentsel bölge yerleşmelerinin ne yönde, ne kadar ve nasıl büyüyeceği meselesi değil, mevcut onaylı planların tarif ettiği alanlarda sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve hakçalık ilkelerinin nasıl gerçekleştirileceği, daha sağlıklı, güvenli ve standartları yüksek, performansı iyi bir kentsel bölgenin nasıl yaratılabileceği meselesi” (s.72) olarak tanımlanmıştır.

İKBNİP, İKB’nin uzun dönemli bir gelişme ve yönetim planı olarak ele alınmıştır. Çok otoriteli ve çok yerleşmeli bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla, planın elde edilişi ve sağlıklı bir biçimde yönetimi aktörler arası demokratik müzakere süreçlerinin başarıyla işleyişine bağlı olarak tanımlandığı için İKBNİP, bir **mutabakat planı**dır. Planın bir diğer özelliği, içerik bakımından, makro seviyeden mikro seviyeye kadar politika, plan, program, proje hiyerarşisini izlemesidir. Politika, onaylanmış ve üzerinde mutabakata varılmış kararları yönlendiren genel hedefler; plan, politikardan yola çıkılarak ulaşılan mekansal ve mekansal olmayan kararlar; planın öngördüğü program, sınırlı mekan oluşumlarında ve tanımlı zaman aralıklarında düzenlenerek birleştirilmiş proje yumakları; projeler, planın önerdiği ve programların oluşturulmasında dikkate alınacak en alt basamaktaki yatırım birimi ölçeği olarak ele alınmaktadır.

İKBNİP, çok bileşenli problemi tanımlama biçimi ve benimsediği problem çözüm yöntemi açısından klasik nazım imar planlaması anlayışından iki yönden ayrılmaktadır. Birincisi, süresi bakımından, herhangi bir hedef yılı belirtmemesi nedeniyle **açık uçludur**. Böylece plan gelecekte her türlü olasılığı sezebilme kapasitesine (her türlü olasılığa cevap verebilecek esnekliğe) sahip, pazarlık payı büyük ve sürekli olarak demokratik müzakerelere açık olabilecektir. İkincisi, çok aktörlü bir ortamın gerektirdiği seviyede temsil kabiliyeti yüksek bir dil geliştirebilmiştir. **Temsil kabiliyeti** yüksek olduğu için bu planın, klasik nazım imar planı anlayışı doğrultusunda hazırlanan homojenleştirilmiş katı zonlama dilini aşmış olduğu ileri sürülmektedir. Planın geliştirdiği dil, her türlü farklılığın kendisini konumlandırabilme ve ifade edebilme yeteneğini yüksek seviyede tutabilecek karakterdedir. Yeni bir dil oluşturma doğrultusunda bu plan, zengin ve çeşitli lejant, genel hükümler ve sektörel notlar geliştirmiştir. Ayrıca, plan dili de bitmiş değildir, gelişip zenginleşebilir (bunu yönlendirecek olan da İzmir’in tarih boyunca biriktirmiş olduğu yerel bilgidir).

İKBNİP’nin **vizyonu** (ileriye sezinleyebilme yetisi veya eylemi), toplumu oluşturan aktörlerin ilgilerinin ve sorunlarının sezinlenerek tanımlanması ve toplumun bir takım haline getirilmesini içermektedir.

İKBNİP’nin vizyonu, bütün topluluklara (tüm özne grupları olarak anlayabiliriz) güvenli, sağlıklı, erişebilir ortamlarda kaliteli altyapı ve servislerin hazırlanması ve bu toplulukların sürece dahil edilmiş olması gibi unsurlardan oluşmaktadır.

Bu doğrultuda oluşturulan **hedefler**, toplumsal ekonomik ve mekansal hedefler olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Bunlardan konuyla ilişkisi nedeniyle toplumsal hedefler ele alınmıştır (mekansal hedefler genel hedefleri içerdiği için değinilmemiştir). Toplumun farklılıkları içerdiği, bu nedenle toplumun farklı kamusaliliklerle temsil edildiği, sonuçta, her bir kamusalığın çıkarının diğerlerinden farklı olduğu ve farklılıklar arasında değişik eşitsizliklerin yer aldığı gerçeğinden hareketle toplumsal hedefler:

- farklılıkların kendilerini konumlandırabilme ve ifade edebilme olanağı bulabilecekleri demokratik ortamın sağlanması,

Ülkemizde yaşanan planlama pratiğinden çıkarılan bir sonuç, planlama faaliyetinde oluşan problemlerden biri olarak değerlendirilmiş ve hazırlanan planla bu problemin çözümüne yönelik yeni bir planlama faaliyeti tanımlanmıştır.

PLANLAMA
2006/3

- *kazananların kaybedenleri tazmin edebileceği bir mekansal adaleti sağlaması olarak belirlenmiştir.*

Bir plan hangi grubun veya grupların talep ve gereksinimlerini karşılıyorsa, planda o grup temsil ediliyor demektir. İKBNİP'nin problem tanımlama aşamasında belirtilen merkez kentin yerleşim sisteminin hakçalık ilkesini karşılayamama problemi, fiili durumda her grubun temsil edilemediğine işaret etmektedir. Bu problemin çözümüne ilişkin İKBNİP, mutabakat planı niteliğinde ve temsil kabiliyeti yüksek bir dille oluşturulmuştur. Bunlar sırasıyla, planın elde edilişi ve yönetiminde aktörler arası demokratik müzakere süreçlerinin işleyecek olması ve her türlü farklılığın kendisini ifade edebilecek olması anlamına gelmektedir. Ayrıca planın vizyonunda ve toplumsal hedeflerinde de toplumu oluşturan aktörlerin ilgilerinin, sorunlarının tanımlanacağı ve toplumdaki farklılıkların kendilerini ifade etme olanaklarının sağlanacağı belirtilmiştir. İKBNİP raporundan, planın vizyon ve hedefine ait yukarıda aktarılan bilgilerden hareketle ve “toplumdaki farklılıkların kendilerini konumlandırabilme ve ifade edebilme olanağına” ilişkin planda yapılan vurguya dayanarak, İKBNİP'nin her yaş dönemin talep ve gereksinimlerini temsil etme amacında olduğunu söylememiz mümkündür. Bu yönüyle plan olumlu bir içeriğe sahiptir.

Öte yandan planın bu hedefini sağlayabilmesi, daha açık bir ifadeyle raporda ileri sürülen **temsil kabiliyeti** özelliğinin yaşlı nüfus açısından anlamlı kılınabilmesi, öncelikle bu yaş grubuna ait verilerin ve ilgili örgütlerin planlama sürecine dahil edilip/edilmemesine bağlıdır. Çünkü bu veriler doğrultusunda planda mekansal çözümler ve kararlar üretilmektedir. Bu nedenle, aşağıda planın analiz aşamasına ilişkin plan raporundan elde edilen veriler ışığında bir değerlendirmeye gidilmektedir.

Plan raporunda, İzmir iline ait genel bilgiler arasında İzmir ili nüfusunun üç ana yaş grubuna göre dağılımı verilmekte ve bu dağılıma dayalı olarak şu yorum getirilmektedir: “İzmir nüfusunun 3 ana yaş grubuna göre dağılımı incelendiğinde, il nüfusunun yüzde 23,6'sının 0-14, yüzde 69,3'ünün 15-64 ve yüzde 6,8'inin 65 ve daha yukarı yaşta olduğu görülmektedir. İzmir nüfusunun yaş yapısında, 0-14 yaş grubunda olanların ülke

ortalamasının gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Bu, İzmir nüfusunun Türkiye geneline göre daha yüksek bir yaş ortalamasına sahip olduğunu göstermektedir. İzmir nüfusunun yaş özelliklerinden bir diğeri de, nüfusun zaman içerisinde giderek yaşlanmasıdır” (s.117).

İzmir nüfusunda yaşlı oranının yüksek olduğu ve nüfusun giderek yaşlandığına ilişkin yapılan bu saptamaya rağmen, plan kararlarını yönlendirecek sosyo-ekonomik analiz aşamasında yaşlı nüfusa ilişkin veriler toplanmamıştır. Şöyle ki, planın sosyo-ekonomik analiz aşamasında, İzmir ili ilçelerine ait sosyo-ekonomik göstergeler olarak toplanan veriler; nüfus, şehirleşme oranı, nüfus artış hızı, nüfus yoğunluğu, nüfus bağımlılık oranı, tarım sektöründe çalışanlar oranı, sanayi sektöründe çalışanlar oranı, hizmet sektöründe çalışanlar oranı, işsizlik oranı, okur-yazar oranı, bebek ölüm oranı, fert başına genel bütçe geliri şeklinde sıralanmaktadır.

Bu veri başlıkları, planı yönlendirmesi adına, analiz aşamasında, nüfusun geneli üzerinden bilgi veren niteliğe sahiptir. Bu da, nüfus geneline ait bilgiler üzerinden karar üreten klasik nazım imar planı tavrının bu planda da sürdüğünü göstermektedir. Planda ileri sürülen temsil kabiliyetinin, nüfus içindeki tüm yaş grupları için anlam ifade etmesi, diğer bir deyişle toplumdaki demografik dağılımlara göre oluşan farklılıkların talep ve gereksinimlerinin mekanda somutluk kazanması, öncelikle klasik nazım imar planı veri tabanının aşılması ile olanaklıdır.

İKBNİP planlama sürecinde, çeşitli kurum ve kuruluşlara, meslek odalarına, sektör temsilcilerine, sivil toplum kuruluşlarına ve ilgili belediyelerin başkanları ile planlama birimleri ilgililerine sunuş toplantıları yapılmış ve planla ilgili hazırlanan bir bilgi kitapçığı, anılan birimlere dağıtılarak, görüş, öneri ve istekleri talep edilmiştir. Bu çerçevede anılan süreç, planın vizyon, toplumsal hedef ve yönteminin gerçekleştirilmesinde önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, en olumlu haliyle örgütlenmiş tüm toplumsal grupların sorun, ihtiyaç ve taleplerinin dile getirildiği düşünülse bile, toplumdaki farklılıklar yelpazesinin, henüz örgütlenmemiş veya örgütlenme yetisine sahip olmayan grupları da içerecek bir genişlikte temsil edilmesi gerekmektedir. Bunun da ön koşulunu

daha önce de belirtildiği gibi tüm toplumsal gruplara ilişkin verilerin toplanması oluşturmaktadır. Analiz aşamasında yaşlı nüfusa ilişkin bilgileri saptayarak başlayan bir planlama süreci ile bu yaş grubunun sorun, gereksinim ve taleplerinin plana aktarılmasının yolu açılmış olacaktır.

Plan raporunda yer alan merkez kente ilişkin önerilerden biri “yaşam kalitesini geliştirecek mekansal projelerin yaygınlaştırılmasıdır”. Yaşam kalitesi bağlamında yaşlı nüfus açısından kentsel donatılar önem kazanmaktadır. Donatılar bağlamında plan değerlendirildiğinde ise, yaşlı nüfusun ihtiyacının karşılanmasına yönelik plan dilinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Şöyle ki, planda arazi kullanım sınıfları arasında yer alan sağlık ve sosyo-kültürel tesislerin plan notlarında verilen ayrıntılı açıklamaları arasında yaşlılara yönelik ihtisaslaşmış sağlık tesisleri (geriatri

hastanesi, fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezi vb.), gündüz bakım evleri, zamanlı/sürekli kalmaya uygun yaşlı yurtları, yaşlı lokalleri, yaşlı kültür merkezleri vb. sosyo-kültürel tesisler yer almaktadır. Bu durum, planlama anlayışının yaş dönemleri bağlamında nüfusun tümünü homojen bir bütün olarak göz önünde bulundurduğunun bir diğer göstergesidir.

Raporda planın nihai bir ürün olarak elde edilmesi ile sonlandırılmaması, önereceği program etap ve proje paketleri ile sürekli olarak demokratik müzakere süreçlerine açık bir plan olduğu belirtilmekte; planın ve plan dilinin henüz bitmemiş olduğu vurgulanmaktadır.

Yukarıda yapılan eleştiriler, planın bu olumlu yanına dayanarak temsil gücünün artırılması adına göz önünde bulundurulabilir.

Plan raporunda yer alan merkez kente ilişkin önerilerden biri “yaşam kalitesini geliştirecek mekansal projelerin yaygınlaştırılmasıdır”.

Mehmet Akyürek, İzmir-Alaçati, 2004